

Бова І. С.,

*старший науковий співробітник
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*

Заїка Н. Л.,

*старший науковий співробітник
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*

Гладун Л. І.,

*старший науковий співробітник
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*

КУЛЬТУРНО-ПАТРІОТИЧНИЙ ПРОЄКТ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Анотація. У статті досліджуються обставини й ідеологія формування культурно-патріотичного проєкту Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у взаємодії із суспільним громадським активом Переяславщини. Автори роблять спробу синтезувати фактаж виставкової та інших форм діяльності, проаналізувати умови створення культурного проєкту через принципи історичної достеменності та хронологічної послідовності. Джерелом для дослідження стали матеріали наукових концепцій проведених виставок, оригінальні документи періоду Української Народної Революції 1917–1921 років із фондів Заповідника, спогади, інтерв'ю учасників революційних подій кінця ХХ – початку ХХІ століття, фото- і відеоматеріали приватних архівів, автентичні речі, особисті документи. У статті простежується вплив проєкту на осмислення досвіду Майдану та формування історичної культури громадянського суспільства Переяславщини. Тематика зазначеного проєкту спрямована на висвітлення ролі переяславців у державотворчих процесах нової та новітньої історії України та формування культури історичної пам'яті.

Головним чинником створення проєкту став значний запит суспільства на патріотичні заходи. Початково проєкт формувався в загальних рисах та вимагав зручного формату спілкування, перманентної просвітницької діяльності щодо об'єктивності та незалежні суджень про революційні події, уміння їх аналізувати. Реалізація проєкту проходила у формі різних видів науково-освітньої роботи. Основним видом комунікації був виставковий формат, його доповнювали культурологічні заходи, лекції, зустрічі, диспути, розробка анкет для соціологічного опитування школярів, культурні програми для воїнів операції Об'єднаних сил (Антитерорестичної операції). Для реалізації проєкту щороку створювалася робоча група наукових співробітників із різних підрозділів Заповідника, які розробляли концепції виставок та заходів. У процесі успішної пошуково-збиральницької діяльності отримано історичний наратив, документи й інші артефакти, що в подальшому використовувалися як експозиційне наповнення.

Структура виставок у проєкті була в основних рисах постійною, додавалися лише окремі теми, залежно від надходження нових речових матеріалів і актуальності їх на поточний момент. Перманентного доповнення і роз-

ширення зазнавали теми, що висвітлюють події на Сході України, та щодо втрат переяславських воїнів у російсько-українській війні. За шість років діяльності проєкту було проведено шість виставок, дванадцять тематичних заходів, прочитано понад двадцять годин лекцій, здійснено анкетування учнів Переяславської гімназії тощо.

Перспективою реалізації культурно-патріотичного проєкту є створення музейної експозиції, що постійно діє, що в умовах продовження військової агресії Російської Федерації особливо актуально і спрямовано на виховання нової політичної нації.

Ключові слова: Переяслав, музей, культурний проєкт, виставка, заходи, соборність України, Революція гідності, артефакти, війна.

Постановка проблеми. Доленосні події 2013–2014 рр. кинули виклик пострадянській системі та сколихнули процеси консолідації суспільства навколо ідеї української ідентичності. На тлі великих політично-суспільних зрушень відзначення Дня Соборності України стало особливо актуальним і демонструвало єдність і зрілість українського суспільства. У музейній діяльності відзначення знакової події відбувалося через проведення культурних заходів, які мали патріотичне спрямування і відображали основні віхи формування державності нової та новітньої історії України в контексті суспільних рухів.

Мета статті полягає в аналізі процесу формування культурного проєкту, основою якого стали презентовані виставки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (далі – НІЕЗ «Переяслав») щодо висвітлення боротьби української спільноти за незалежність, територіальну цілісність, демократичні цінності нашої держави. У статті простежується вплив проєкту на осмислення досвіду Майдану та формування історичної культури громадянського суспільства Переяславщини.

Для досягнення поставленої мети автори мають вирішити такі **завдання:** окреслити обставини, напрями та форми просвітницької діяльності культурного проєкту; означити активність громадськості Переяславщини у протестних акціях; проаналізувати вплив проєкту на суспільну думку містян та на виховання молоді.

Матеріали і методи дослідження. Дана тематика доки немає належного наукового висвітлення. Нині до 40-річчя науковця Ярослава Потапенка була опублікована стаття у співавторстві О. Висовень і Ю. Фігурного, у якій згадується виставкова діяльність НІЕЗ «Переяслав» у зазначеному контексті [1, с. 39]; у 2018 р. вийшла друком стаття Н. Заїки, в якій автор дає стисло інформацію про початки реалізації національно-патріотичних виставкових проєктів у Заповіднику [2].

Головним джерелом для дослідження стали матеріали наукових концепцій проведених виставок, оригінальні документи періоду Української Народної Революції 1917–1921 рр. із фондів Заповідника [3], спогади, інтерв'ю учасників революційних подій кінця ХХ – початку ХХІ ст., фото- і відеоматеріали приватних архівів, автентичні речі, особисті документи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музейні співробітники НІЕЗ «Переяслав» розуміли, що розгортання громадських протестів 2013–2014 рр. набуває історичного масштабу та суспільного значення і потребує збереження унікальних свідчень, які опинилися в епіцентрі подій. Була проведена успішна пошукова та збиральницька робота нарративу, документів і предметів із подальшим науковим опрацюванням. Упродовж 2015–2020 рр. вони стали основою проведення низки виставок із метою висвітлення ролі переяславців у державотворчих процесах.

Після презентації першої виставки у 2015 р. виникла ідея започаткувати та реалізувати постійно діючий культурний проєкт національно-патріотичної тематики. Головним чинником його створення став значний запит суспільства на патріотичні заходи. Тоді проєкт почав формуватися в загальних рисах, потребував зручного формату спілкування, перманентної просвітницької діяльності. Спрямовання проєкту передбачало формування об'єктивних і незалежних суджень про революційні події, уміння аналізувати їх як суспільне явище, бачити історичні наслідки для української держави. Згодом культурний проєкт став набувати рис освітньої платформи, яка служить джерелом знань історії, сприяє підвищенню рівня критичного мислення, емоційного інтелекту, розширення світоглядних уявлень. Він став спільнотою однодумців із налагодження співпраці з місцевими активістами, митцями, державними діячами.

Упродовж шести років проєкт відбувався у формі різних видів науково-освітньої роботи. Основним видом комунікації залишався виставковий формат, його доповнювали культурологічні заходи, лекції, зустрічі, диспути, розробка анкет для соціологічного опитування школярів, культурні програми для воїнів операції Об'єднаних сил (далі – ООС) (Антитерорестичної операції (далі – АТО)). Варто зауважити, що автори статті окреслюють лише окремі форми роботи проєкту.

Для реалізації проєкту щороку створювалася робоча група наукових співробітників із різних підрозділів, які розробляли концепції виставок та заходів. За цей період сформувався основний склад працівників для реалізації цієї культурної платформи: Н. Заїка, І. Бова, Л. Гладун, С. Дембіцький. У різні роки долучалися Т. Музика, М. Товкайло, Дмитро та Світлана Тетері, С. Зубер, Н. Павлик, В. Ткаченко, А. Іваненко, В. Бова, І. Дунайна; С. Вовкодав та І. Гайдаєнко здійснювали фотофіксацію хронік проєкту та монтаж відео. Реалізації проєкту всіляко сприяв генеральний директор О. Лукашевич.

Структура виставок у проєкті вибудовувалася відповідно до принципів історичної достеменності та хронологічної послі-

довності показу основних етапів боротьби за незалежність та соборність держави: Українська революція 1917–1921 рр., Революції гідності 2013–2014 рр., російсько-українська війна ХХІ ст. Структурна композиція була в основних рисах постійною, додавалися лише окремі теми, залежно від їхньої актуальності на поточний момент та надходження нових речових матеріалів. Перманентного доповнення і розширення зазнавали теми, що висвітлюють події на Сході України, а також щодо втрат переяславських воїнів у російсько-українській війні.

Виставки проходили як у межах Заповідника, так і в інших закладах Переяслава. Їх відкриття приурочували до Дня Соборності України. Презентації передбачали запрошення гостей, учасників революційних подій. Тривалість виставок була різною – від одного тижня до місяця. Літописом виставок, а надалі і всього проєкту, стала книга відгуків, започаткована 22 січня 2015 р.

Перша виставка «Єднаймося, браття, – у єдності сила!» демонструвалася у приміщенні Меморіального музею В. Заболотного НІЕЗ «Переяслав» та мала позитивний резонанс у суспільстві, зацікавила мешканців і гостей міста, про що свідчить її відвідуваність – понад 2 000 осіб.

Виставка стала основою проведення культурно-патріотичних заходів:

- до відзначення шевченківських днів: «Майдан. <...> А всім нам вкупі на землі / Єдиномислиє подай / І братолюбіє пошли <...>» (Т. Шевченко)» – зустріч із шевченкознавцем, письменником, членом Національної спілки письменників України, учасником подій на Майдані І. Шпиталем;

- «Майдан нікому не пробачить зради» – творча зустріч із поетом, письменником В. Шовкошитним;

- до Дня Героїв Небесної Сотні: «Майдан – боротьба українців за майбутнє нації» – зустріч із місцевими активістами: М. Корпанюком (докт. іст. наук, проф.), Я. Потапенком (докт. іст. наук, проф.), Г. Токмань (докт. пед. наук, проф.), Т. Нагайком (канд. іст. наук.), настоятелем Вознесенського собору о. Михайлом (Трускавецьким), бандуристом М. Товкайлом (канд. іст. наук.), волонтерами О. Гичко, В. Щербиную.

У 2016 р. відбулися дві виставки започаткованого культурного проєкту:

- «Герої не вмирають!» до Дня Соборності України, проходила у приміщенні районного будинку культури м. Переяслава; присвячена пам'яті Ярослава Потапенка – громадського активіста, активного учасника Революції гідності, голови ради Громадського об'єднання «Майдан Переяславщини» у 2014–2016 рр.;

- «Майдан. Україна понад усе!» – до Дня Героїв Небесної Сотні, у приміщенні Музею кобзарства НІЕЗ «Переяслав». У контексті виставки була розкрита тема участі та ролі кобзарів в історичних подіях сьогодення.

У 2017 р. у приміщенні актової зали НІЕЗ «Переяслав» була відкрита четверта виставка «Свободу не спинити!». Варто відзначити, що вона зібрала велику кількість відвідувачів. Знаковою подією відкриття стала презентація збірника наукових статей, присвяченого пам'яті Я. Потапенка.

У 2018 р. культурний проєкт мав продовження у форматі заходу «Запали вогонь пам'яті», що відбувся в Центральній районній дитячій бібліотеці.

У наступні роки реалізація проєкту стає ширшою, отримує більший запит у суспільстві та набуває позитивного резонансу. Свідченням цього стало масштабне відкриття виставки

«Соборність України: боротьба продовжується <...>» 2019 р. у приміщенні ДПТНЗ «Перейслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти». Були присутні політичні та громадські діячі державного рівня, учасники революційних подій, представники місцевого середовища (письменник Р. Коваль, кобзар Т. Силенко, композитор В. Мартишко). Акція «Рушник Великому Тарасу» доповнила програму відкриття. Виставка стала освітньою платформою проведення диспутів та лекцій, тематичних заходів для учнів ДПТНЗ «Перейслав-Хмельницький центр професійно-технічної освіти».

Цього ж року в рамках реалізації проєкту відбулися заходи в Центральній районній дитячій бібліотеці:

- «Небесна сотня – Герої нашого часу» до днів вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні;
- «Вільні творити майбутнє» до Дня гідності і свободи.

У 2020 р. у КЗ КОР «Перейславський лицей-інтернат «Патріот»» проходила виставка «Сила нації – в єдності!». Відкриття виставки модерував «голос перейславського Майдану» [4, с. 34] – Ю. Бобровник (канд. іст. наук).

На виставці були присутні полковник О. Дорохов, командир 43-ої артилерійської бригади (в/ч с. Дівички), полковник М. Барилко, представник Міжнародного міжвідомчого багатопрофільного центру підготовки підрозділів НГУ, поета З. Галущенко, мати загиблого А. Галущенко, з позивним «Ендрю», який посмертно нагороджений орденами «Народний герой України», «За мужність» III ступеня.

Майданчик виставки став основою проведення низки заходів, як-от:

- «Волонтерський рух Переяславщини» за участі місцевих волонтерів І. Марченко та М. Швиденко;
- зустріч з авторкою книги «Простір прихованого (Нотатки з військового шпиталю)» Р. Товкайло;
- зустріч із «кіборгом» Л. Хмельковим;
- «Співці свободи сьогодні» – зустріч із кобзарем М. Товкайло, цехмайстром Київського цеху бандуристів;
- «На шляху до свободи» – зустріч з О. Гичко, активісткою перейславського та київського Майданів;
- «Неймовірна відвага і хоробрість юних сердець» до дня Героїв Крут.

Кількість і якість проведених заходів початку 2020 р. показали позитивну динаміку росту ефективності роботи культурного проєкту.

Висновки. Україна є невід'ємним складником єдиного європейського цивілізаційного та політичного простору. Проблема збереження національної ідентичності в умовах глобалізації стоїть досить гостро, її вирішення неможливе без реалізації культурно-патріотичних проєктів на місцевому рівні, які впливають на цілісність і єдність спільноти у векторі розвитку держави.

Узагальнюючи вищесказане, ми дійшли висновку, що:

- науково-просвітницька діяльність співробітників Заповідника має запит у суспільстві та реалізується як широкий спектр різних форм роботи в різних закладах міста;
- проведення виставок стало платформою становлення та формування культурно-патріотичного проєкту;
- культурний проєкт НІЕЗ «Перейслав» відіграє важливу роль у формуванні культури історичної пам'яті громадськості Переяславщини;
- для реалізації проєкту була проведена пошукова робота та зібрано понад 500 артефактів і усних свідчень;

– за шість років проєкту було проведено шість виставок, дванадцять тематичних заходів, прочитано понад двадцять годин лекцій, проведено анкетування учнів Переяславської гімназії тощо;

– перспективою реалізації є створення постійно діючої музейної експозиції представленої теми.

Продовження реалізації започаткованого культурно-патріотичного проєкту НІЕЗ «Перейслав» у конкретно-історичному періоді складної політичної ситуації в Україні має місце. Він, як інструмент масової культури, необхідний для закладання основи осмислення стратегії результатів соціально-політичних перетворень у державі та формування історичної культури соціуму.

Література:

1. Висовень О., Фігурний Ю. Державотворча, націєтворча та етнокультурна діяльність патріота-націоналіста Ярослава Потапенка (1975–2016). *Наукові записки з української історії: збірник наукових статей / Я. Домбровська. Кафедра історії та культури України. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.). 2016. Вип. 40 (Спецвипуск). С. 33–40.*
2. Заїка Н. Участь перейславців у Революції гідності 2013–2014 років. *Виставкові проєкти Національного історико-етнографічного заповідника «Перейслав». Україна – на шляху до Незалежності: збірник матеріалів Науково-практичної конференції, 7 грудня 2017 р. / редкол.: П. Степенькіна (відп. ред.) та ін. Корсунь-Шевченківський: ФОП Майдаченко І.В., 2018. С. 233–237.*
3. Інвентарні книги фондів груп «Науково-допоміжний фонд» (шифр «НДФ») № № 1–9, «Рукописні та друковані матеріали» (шифр «Р») № № 1–9. *Фонди Національного історико-етнографічного заповідника «Перейслав».*
4. Токмань Г. Майдан: сторінки живої історії. 3-тє вид., виправл. і доповн. Ніжин: вид. ПП Лисенко М.М., 2016. 102 с.

Bova I., Zaika N., Gladun L. Cultural and patriotic project of Pereyaslav National Historical and Ethnographic Reserve

Summary. The article examines the circumstances and ideology of the formation of the cultural and patriotic project of the Pereyaslav National Historical and Ethnographic Reserve in cooperation with the public activists of Pereyaslav Region. The authors attempt to synthesize the facts of the exhibition and other forms of activity, to analyze the conditions for creating a cultural project through the principles of historical accuracy and chronological sequence. The source for the research were materials of scientific concepts of exhibitions, original documents of the Ukrainian National Revolution of 1917–1921 from the founders of the Reserve, memoirs, interviews of participants of revolutionary events of the late twentieth to the beginning of the twenty-first century. The article traces the impact of the project on understanding the experience of the square and shaping the historical culture of civil society. The subject of the project is aimed at highlighting the role of residents of Pereyaslav in the state-making processes of modern and modern history of Ukraine and the formation of a culture of historical memory.

The major factor in the creation of the project was a significant public demand for patriotic activities. Initially, the project was outlined and required a convenient format for communication, permanent educational activities, and independent judgments about revolutionary events and the ability to analyze them. The implementation of the project took the form of various types of scientific

and educational work. The main form of communication was the exhibition format, it was supplemented by cultural events, lectures, meetings, debates, the development of questionnaires for the sociological survey of students, cultural programs for ATO soldiers. To implement the project, a working group of researchers from different units of the Reserve was created each year, developing concepts for exhibitions and thematic events. Successful search and collecting activities have produced historical narratives, documents, and other artefacts.

The structure of the exhibitions in the project was in the main features constant, only certain topics were added, depending on their relevance at the moment and the receipts of new material. Permanent additions and expansions were covered by events covering the events in the east of Ukraine

and the losses of Pereyaslav warriors in the war of Russia with Ukraine. During the six years of the project, 6 exhibitions, 12 thematic events were held, more than 20 hours of lectures were read., students of Pereyaslav Gymnasium were interviewed etc.

The prospect of implementing a cultural-patriotic project is the creation of a permanent museum exhibition, which in the conditions of the continuation of the military aggression of the Russian Federation is especially relevant and aimed at educating a new political nation.

Key words: Pereyaslav, museum, cultural project, exhibition, events, Ukrainian community Revolution of Dignity, artefacts, war.